

Piotr Juchowski
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Historii

DOI: 10.48261/2299.890X.12.2023.19

ORCID: 0000-0002-1622-3407

Recenzja książki Bartłomieja Kapicy **Władysław Bieńkowski. Biografia polityczna,** Warszawa 2022, 500 s.

Przez długi czas utrzymywał się pogląd o istotnym deficycie biografistyki w badaniach nad dziejami PRL. Nad przyczynami niedostatecznej liczby książek dotyczących choćby działaczy PZPR zastanawiał się m.in. Jerzy Eisler¹. W ostatniej dekadzie ten stan się zdecydowanie zmienił, ukazały się bowiem biografie naukowe (niekiedy częściowe) takich działaczy, jak: Leonard Borkowicz, Edward Gierek, Mieczysław F. Rakowski, Kazimierz Rusinek, Ignacy Loga-Sowiński, Michalina Tatarkówna-Majkowska i Roman Zambrowski². Pojawiły się także w ostatnim okresie prace poświęcone politykom funkcjonującym w PRL po stronie opozycyjnej: Tadeuszowi Mazowieckiemu, Stanisławowi Stommie i Janowi J. Lipskiemu³.

Ogólnie biorąc, w badaniach biograficznych nad epoką PRL przeważają opracowania życiorysów działaczy z elit partyjnych: Jakuba Bermana,

¹ J. Eisler, *Dlaczego nie lubimy biografii dotyczących osób z czasów PRL?*, „Polish Biographical Studies” 2014, nr 2, s. 39–47. Zob. także: J. Eisler, *Stan badań historycznych nad Marcem '68*, „Dzieje Najnowsze” 2008, R. 40, nr 1, s. 16; Ł. Bertram, *Rewolwerowcy dialektyki. „Siedmiu wspaniałych. Poczet pierwszych sekretarzy KC PZPR” Jerzego Eislera*, Portal Kultura Liberalna, <https://kulturaliberalna.pl/2014/08/05/recenzja-siedmiu-wspanialych-jerzy-eisler/> (dostęp 30 VIII 2023 r.).

² K. Rembacka, *Komunista na peryferiach władzy. Historia Leonarda Borkowicza (1912–1989)*, Warszawa–Szczecin 2021; M. Szumiło, *Gierek. Droga do władzy*, Łódź 2023; M. Przeperski, *Mieczysław F. Rakowski. Biografia polityczna*, Warszawa 2021; J. Musiał, *Od krakowskiego Podgórza po warszawskie salony. Historia kariery politycznej Kazimierza Rusinka*, Warszawa–Gdańsk 2018; K. Lesiakowski, *Ignacy Loga-Sowiński (1919–1992). Portret gomułkowca*, Łódź 2022; P. Ossowski, *Czerwona Michalina. Michalina Tatarkówna-Majkowska. Prządka – działaczka – łodzianka*, Łódź 2017; M. Szumiło, *Roman Zambrowski 1909–1977. Studium z dziejów elity komunistycznej w Polsce*, Warszawa 2014.

³ R. Graczyk, *Od uwikłania do autentyczności. Biografia polityczna Tadeusza Mazowieckiego*, Poznań 2015; A. Brzezicki, *Tadeusz Mazowiecki. Biografia naszego premiera*, Kraków 2015; R. Ptaszyński, *Stommizm. Biografia polityczna Stanisława Stommy*, Kraków 2018; Ł. Garbal, *Jan Józef Lipski. Biografia źródłowa*, t. 1: 1926–1968, t. 2: 1968–1991, Warszawa 2018.

Bolesława Bieruta, Jerzego Borejszy, Józefa Cyrankiewicza, Władysława Gomułki, Mieczysława Moczara czy Romana Zambrowskiego⁴. Współcześni badacze chętnie podejmują także prace nad biografiami przedstawicieli aparatu bezpieczeństwa lub wojskowego, którzy przez ważną część swojej kariery zajmowali się działalnością polityczną, jak: Wojciech Jaruzelski, Czesław Kiszczaak, Zygmunt Berling czy Józef Światło⁵.

Wciąż brakuje publikacji przedstawiających działaczy z peryferii życia politycznego, choć z pewnością należy wyróżnić tu biografię Leonarda Borkowicza autorstwa Katarzyny Rembackiej⁶. Niewiele jest także monografii poświęconych intelektualistom powiązanych z PZPR lub partyjnym reformatorom. W tym przypadku za wyjątek można uznać biografię Leszka Kołakowskiego, napisaną przez Zbigniewa Mentzela⁷. Książka Bartłomieja Kapicy *Władysław Bieńkowski. Biografia polityczna* w dużej mierze stanowi odpowiedź na wymienione niedostatki⁸.

Opracowanie Kapicy ukazuje jedną z najbardziej intrygujących biografii okresu PRL. Władysław Bieńkowski (1906–1991) podczas swojej kariery politycznej sprawował różne funkcje – co ciekawe, był zarówno członkiem obozu władzy, jak i – później – opozycji demokratycznej. W okresie przedwojennym Bieńkowski to przede wszystkim lewicowy intelektualista powiązany z ruchem komunistycznym. Podczas II wojny światowej został pełnoprawnym komunistą, odgrywał ważną rolę w Polskiej Partii Robotniczej, blisko współpracując z Władysławem Gomułką. Z tego powodu okres stalinowski w powojennej Polsce przeżył na politycznym marginesie i pod nadzorem aparatu bezpieczeństwa. Do kariery politycznej wrócił w roku 1956, kiedy to został ministrem oświaty. Urząd ten sprawował trzy lata i został zapamiętany jako ten, który przywrócił nauczanie religii do szkół. Z biegiem czasu

⁴ A. Sobór-Świdorska, *Jakub Berman. Biografia komunisty*, Warszawa 2009; A. Garlicki, *Bolesław Bierut*, Warszawa 1994; C. Kozłowski, *Namiestnik Stalina*, Warszawa 1993; E. Krasucki, *Międzynarodowy komunista. Jerzy Borejsza – biografia polityczna*, Warszawa 2009; E. Syzdek, B. Syzdek, *Cyrankiewicz. Zanim zostanie zapomniany*, Warszawa 1996; P. Machcewicz, *Władysław Gomułka*, Warszawa 1995; K. Lesiakowski, *Mieczysław Moczar „Mietek”. Biografia polityczna*, Warszawa 1998; M. Szumiło, *Roman Zambrowski...*

⁵ L. Kowalski, *Generał ze skazą. Biografia wojskowa generała armii Wojciecha Jaruzelskiego*, wyd. drugie, poprawione, Warszawa 2012; *idem, Cze. Kiszczaak. Biografia gen. Czesława Kiszczaaka*, Poznań 2015; S. Jarczyński, *Zygmunt Berling. Między sławą a potępieniem*, Warszawa 1993; A. Paczkowski, *Trzy twarze Józefa Światły. Przyczynek do historii komunizmu w Polsce*, Warszawa 2009. To zestawienie tytułów można uzupełnić o popularną biografię Julii Brystygiel, zob. P. Bukalska, *Krwawa Luna*, Warszawa 2016.

⁶ K. Rembacka, *Komunista na peryferiach władzy...*

⁷ Z. Mentzel, *Kołakowski. Czytanie świata. Biografia*, Kraków 2020.

⁸ Bieńkowski nie był postacią wyłącznie z politycznych peryferii – funkcjonował na granicy wielkiej polityki i politycznego marginesu.

Bieńkowski nabierał coraz większego krytycyzmu w stosunku do rządów PZPR. W latach siedemdziesiątych został współpracownikiem organizacji opozycyjnych, m.in. KOR i ROPCiO. Był także współzałożycielem i wykładowcą Towarzystwa Kursów Naukowych.

Bartłomiej Kapica nadał swojej książce układ chronologiczny i podzielił ją na siedem rozdziałów, które odpowiadają poszczególnym okresom działalności politycznej i intelektualnej bohatera.

Pierwszy rozdział ukazuje kształtowanie się przekonań Bieńkowskiego. Czytelnik poznaje osoby, które miały wpływ na formowanie jego poglądów, np. Zygmunta Lorentza, nauczyciela historii w łódzkim liceum. Interesująca jest także charakterystyka środowiska Koła Polonistów Uniwersytetu Warszawskiego, które w pewnej mierze wywarło wpływ na przekonania przyszłego ministra edukacji. Książka zawiera także inne wartościowe prezentacje środowisk, w których obracał się Bieńkowski. W kolejnych rozdziałach znajdziemy analizy kręgu Organizacji Młodzieży Socjalistycznej „Życie”, komunistycznego podziemia antyhitlerowskiego, a także środowiska Biblioteki Narodowej w okresie stalinowskim i Towarzystwa Kursów Naukowych oraz formacji opozycyjnych, z którymi Bieńkowski współpracował.

Głównym celem książki Kapicy (przedstawionym już w jej pierwszym rozdziale) jest analiza działalności Bieńkowskiego przez pryzmat idei. Kolejne części opracowania ukazują ewolucję przekonań i postawy ideologicznej bohatera. W swych pierwszych artykułach programowych – w przeciwieństwie do wielu działaczy ruchu komunistycznego – nie zajmował się on problematyką walki klasowej, lecz analizował m.in. miejsce jednostki ludzkiej w zbiorowości czy zagadnienia indywidualnej woli człowieka.

Kapica opisuje luźne związki Bieńkowskiego z obozem komunistycznym w okresie przedwojennym. Bohater z pewnością nie był typem „funkcjonariusza” („zawodowego rewolucjonisty”), nie chciał się nadmiernie poświęcać dla idei, choćby ryzykując pobyt w więzieniu. Przy tym – z racji swoich poglądów na temat jednostki ludzkiej – miał krytyczny stosunek do dyscypliny partyjnej. W Komunistycznej Partii Polski obowiązywało zaś bezwzględne podporządkowanie się dyrektywom wyższych instancji, na wzór wojska czy zakonu⁹. Jeśli zastosować klasyfikację różnych typów działaczy komunistycznych autorstwa Łukasza Bertrama, to wydaje się, że Bieńkowski mógłby być hybrydą „życiowca”

⁹ K. Trembicka, *Między utopią a rzeczywistością. Myśl polityczna Komunistycznej Partii Polski (1919–1938)*, Lublin 2007, s. 86.

i „luźnego” (ze wskazaniem na tę pierwszą grupę). „Życiowcy” to członkowie OSM „Życie”, którzy nie funkcjonowali w podziemiu (w odróżnieniu od „funkcjonariuszy”), utrzymywali relacje z socjalistami, rzadko padali ofiarą aresztowań¹⁰. Do „luźnych” Bertram zaklasyfikował sympatyków ruchu komunistycznego, niebędących formalnie członkami KPP lub Komunistycznego Związku Młodzieży Polski i cechujących się niewielkim stopniem zaangażowania¹¹.

W pierwszym rozdziale pracy autor ukazał Bieńkowskiego raczej jako intelektualistę niż polityka. Natomiast druga część książki to analiza okresu, w którym Bieńkowski stał się nie tylko głosi-cielem radykalnych haseł politycznych, lecz także działaczem podporządkowanym wymogom dyscypliny obozu komunistycznego.

W rozdziale drugim czytelnik poznaje zadania, które Bieńkowski wykonywał w PPR. Zajmował się wówczas m.in. redagowaniem pepeerowskiej prasy i nawiązywaniem kontaktów z innymi partiami – próbował przekonywać ludowców i lewicowych socjalistów do współpracy z komunistami. Opisu-jąc życie Bieńkowskiego, autor książki odsłania procesy zachodzące w PPR, zwłaszcza konflikt narastający między Gomułką i Bierutem. Skutki tego konfliktu nie ominęły także bohatera biografii. Choć w tym rozdziale – w większym stopniu niż w pierwszym – Bieńkowski jest przedstawiany jako działacz polityczny (w kontekście publicystyki politycznej, zadań partyjnych i relacji wewnątrzpartyjnych), to analizowane są także jego poglądy ideowe i filozoficzne. Ukazane jest odchodzenie Bieńkowskiego od przekonań o indywidualizmie i wolności jednostki oraz woli jako ważnym bodźcu ludzkiego postępowania.

W biografii Bieńkowskiego zaintrygowały mnie jego relacje z Gomułką. Jeszcze przed lekturą książki Kapicy zdawałem sobie sprawę z tego, że ich znajomość sięgała okresu II wojny światowej i że byli bliskimi sobie działaczami w okresie powojennym. Jerzy Zawieyski, poseł i działacz „Znaku”, oceniał Bieńkowskiego jako bardzo dobrego ministra, osobę wykształconą i kulturalną, pisał o nim: „On jedyny nie ustaje w pracy nad sobą, czyta dużo, chodzi na koncerty i świetnie się zna na muzyce”¹². Kapica także maluje obraz Bieńkowskiego jako człowieka kulturalnego, towarzysko obytego i wykształconego, m.in. jako początkującego poetę mającego bliskie związki z cyganerią.

¹⁰ Ł. Bertram, *Bunt, podziemie, władza. Polscy komuniści i ich socjalizacja polityczna do roku 1956*, Warszawa 2022, s. 347–348.

¹¹ *Ibidem*, s. 50. Kapica stwierdził, że nie można jednoznacznie stwierdzić, czy Bieńkowski należał do KZMP (B. Kapica, *Władysław Bieńkowski. Biografia polityczna*, Warszawa 2022, s. 62).

¹² J. Zawieyski, *Dzienniki 1955–1959*, t. 1, Warszawa 2011, s. 368.

Zupełnie inne podejście do środowisk inteligenckich miał Gomułka, który raczej ambiwalentnie odnosił się do spraw związanych z kulturą, miał niewielkie rozeznanie w kwestiach sztuki, a artyści i intelektualiści humaniści zazwyczaj go drażnili¹³.

Wydawałoby się, że Bieńkowskiego i Gomułkę bardzo dużo różniło: pochodzenie, mentalność i cechy osobowości. Tym, co ich połączyło, było szczególne spojrzenie na rzeczywistość polityczną. Kapica zwrócił uwagę na realizm w postępowaniu Bieńkowskiego. Bohater jego książki widział niewielkie poparcie dla ruchu komunistycznego w społeczeństwie polskim, więc podejmował wiele działań, które miały na celu poszerzenie bazy społecznej dla komunizmu, najpierw w ramach polskiego podziemia, a później w Polsce rządzonej przez PPR, gdy pełnił funkcję wiceministra oświaty. Wówczas jednak ograniczał swoje zapędy rewolucyjne, ponieważ zdawał sobie sprawę z niewielkiej siły oddziaływania obozu komunistycznego w środowisku naukowym. Zapewniał zatem przedwojenne kadry akademickie, że zachowają wpływ na nauczanie młodzieży. Gomułka w pełni aprobował ten pogląd, wiedział bowiem o niewielkim poparciu Polaków dla nowego ustroju¹⁴. To było zresztą jedną z przyczyn wybrania odrębnej niż sowiecka drogi do socjalizmu.

Trzecią część swojej pracy autor zatytułował *Od demiurga do partyjnego czyszcza*. Dotyczy ona okresu, w którym Bieńkowski funkcjonował w elitach PPR rządzonej przez Gomułkę – pełnił m.in. funkcję członka sekretariatu KC. Jednak w 1948 r. razem ze swoim protektorem stał się ofiarą rozprawy w związku z tzw. odchyleniem prawicowo-nacjonalistycznym. W książce Kapicy z pewnością jest interesujące przedstawienie Bieńkowskiego na tle całego środowiska „gomułkowców” inwigilowanych przez stalinowców. Autor analizuje motywacje bohatera podczas przesłuchań oraz rozszyfrowuje strategię, którą Bieńkowski wybrał w rozmowach z funkcjonariuszami bezpieczeństwa. Czytelnik poznaje metodę składania samokrytyki, czyli rytuału charakterystycznego dla komunistów, polegającego na przeproszaniu za ideologiczne błędy, często zresztą niepopołnione¹⁵.

Rozdział *Rewolucjonista odtrącony*, obejmujący pięć lat z życia Bieńkowskiego (1954–1959), przedstawia najbardziej fascynujący okres działalności politycznej Bieńkowskiego. Stefan Kisielewski określił w swoich dziennikach

¹³ R. Spalek, *Pragmatyk orbitujący. Zawodowy i prywatny portret charakterologiczny Władysława Gomułki* [w:] *Yesterday. Studia z historii najnowszej. Księga dedykowana prof. Jerzemu Eislerowi w 65. rocznicę urodzin*, red. J. Olaszek, A. Dudek, Ł. Kamiński et. al., Warszawa 2017, s. 741.

¹⁴ A. Werblan, *Wstęp* [w:] W. Gomułka, *Pamiętniki*, t. 1, Warszawa 1994, s. 14.

¹⁵ M. Szumiło, *Roman Zambrowski...*, s. 45; K. Trembicka, *Między utopią a rzeczywistością...*, s. 89.

Bieńkowskiego jako najbardziej liberalnego komunistę¹⁶. „Partyjny liberal” to jednak pojęcie dosyć nieprecyzyjne. Podział na liberałów i dogmatyków był chyba najbardziej widoczny w okresie rewolucji Solidarności. Reformatorskie skrzydło partii, do którego zaliczano np. ruch struktur poziomych czy krakowską „Kuznicę”, opowiadało się za kontynuowaniem dialogu z Solidarnością, pokojowym rozwiązywaniem konfliktu i demokratyzacją partii. Z tymi poglądami sympatyzowali m.in. wysoko postawieni w hierarchii partyjnej Hieronim Kubiak, Andrzej Werblan i Józef Tejchma¹⁷.

Kapica nie rozstrzygnął, czy Bieńkowskiego możemy zaliczyć do grona „partyjnych liberałów”. Opisał główną zasługę Bieńkowskiego dla wolności obywatelskich, czyli przywrócenie nauczania religii do szkół. To jednak nie była jedyna zmiana w resorcie. Kiedy Bieńkowski był ministrem oświaty, nastąpiło częściowe odpolitycznienie szkolnictwa. On sam uważał, że rolą nauczyciela powinno być przede wszystkim wychowywanie młodego pokolenia, a nie agitacja polityczna. Uznawał także podporządkowanie szkolnictwa czynnikom politycznym w okresie stalinowskim za duży błąd¹⁸. Emilia Świętochowska, badająca oświatę w PRL, przyznała, że w pierwszym okresie po odwilży podjęto kilka działań, które rzeczywiście zmierzały do odpolitycznienia oświaty – zlikwidowano m.in. obowiązkowe samokształcenie ideologiczne nauczycieli, zniesiono przedmiot „Nauka o konstytucji PRL”, powstały komisje rehabilitacyjne dla nauczycieli¹⁹. Jednak od roku 1958 Gomułka zarządził powrót do modelu ideologizacji szkół, twierdząc, że „szkoły nie można pozbawić ideologii, sprowadzić jej roli do abstrakcyjnych pojęć nauczania i wychowania”, ponadto „szkoły trzeba oprzeć na socjalizmie”²⁰. Kilkaście miesięcy później Bieńkowski odszedł z resortu.

Jednocześnie Bieńkowski niekoniecznie sprzyjał tendencjom liberalnym w partii w okresie odwilży. Krytykował grupę redakcji „Po Prostu” jako „zagubioną w nowej rzeczywistości” oraz popierał partyjną weryfikację w 1957 r.²¹

¹⁶ S. Kisielewski, *Dzienniki*, Warszawa 1997, s. 245.

¹⁷ P. Gasztold, *Towarzysze z betonu. Dogmatyzm w PZPR 1980–1990*, Warszawa 2019, s. 125–142.

¹⁸ E. Świętochowska, *Rola PZPR w kształtowaniu wzorców wychowawczych obowiązujących w szkołach w latach 1956–1970* [w:] *Partia–państwo–społeczeństwo*, red. K. Rokicki, Warszawa 2016, s. 418.

¹⁹ *Ibidem*, s. 418–419. Na temat roli Bieńkowskiego zob. także: J. Eisler, *List 34*, Warszawa 1993, s. 26.

²⁰ E. Świętochowska, *Rola PZPR...*, s. 419.

²¹ Weryfikację tę postanowiono przeprowadzić na X Plenum KC PZPR w październiku 1957 r. W uchwale plenum zwracano uwagę, że wiele organizacji partyjnych tolerowało „niewłaściwy kierunek rozwoju handlu prywatnego”, że nastąpiło rozluźnienie dyscypliny pracy i dyscypliny finansowej oraz osłabienie działalności organów władzy państwowej (zob. M. Szumiło, *Roman Zambrowski...*, s. 389–390).

Co więcej, Kapica przedstawił przesłanki, które świadczą o tym, że Bieńkowski w kwestii przywrócenia religii uprawiał podwójną grę i niekoniecznie opowiadał się za pełną wolnością w tej dziedzinie. Być może według autora nie powinno się uznawać Bieńkowskiego za partyjnego liberała, lecz za realistę? Brakuje niestety jasnego stanowiska w tej sprawie i podsumowania okresu działalności ministra oświaty PRL.

Ostatnie trzy rozdziały pracy ukazują Bieńkowskiego przede wszystkim jako reformatora socjalizmu. W interesujący i analityczny sposób Kapica przedstawił program byłego ministra edukacji, w którym postulował on niezbędne zmiany w systemie PRL. Bieńkowski w publikacjach *Drogi wyjścia*, *Motory i hamulce socjalizmu* czy *Socjologia kłęski* pisał o konieczności ograniczenia cenzury i roli aparatu bezpieczeństwa, uniezależnieniu sądownictwa od wpływu partii oraz doprowadzeniu do wybieralności i kadencyjności organów władzy. Bieńkowski uważał również za konieczne uwolnienie innowacyjności społeczeństwa, do którego, jego zdaniem, potrzeba modyfikacji ustroju opartego na nakazach i zakazach. Przez długi czas były minister edukacji dążył do reformy socjalizmu, a nie zupełnego odejścia od niego. Zresztą publikacje Bieńkowskiego niekiedy miały formę apeli do kierownictwa partyjnego z gotowymi koncepcjami reform systemu.

Książka Kapicy staje się zatem kolejną odsłoną losów reformatorów socjalizmu, których było wielu. Poglądy Bieńkowskiego na reformę socjalizmu były zbliżone do przekonań spadkobierców Października '56, ale także zwolenników reform z lat osiemdziesiątych, jak redakcja „Gazety Krakowskiej” czy ruch struktur poziomych²². Charakterystyczne dla tych środowisk było zresztą nie tylko odchodzenie z PZPR, lecz także systematyczne wiązanie się ze strukturami opozycyjnymi. Taki też był los Bieńkowskiego, który jak można przeczytać w szóstym rozdziale książki Kapicy, współpracował z KOR i ROPCiO, przyczyniając się do tworzenia strategii ruchów opozycji demokratycznej. Z pewnością trzeba to uznać za ewenement w biografii działacza partyjnych.

Z powodu swej działalności Bieńkowski znajdował się pod nadzorem aparatu bezpieczeństwa PRL. Dzięki książce Kapicy można poznać metody postępowania funkcjonariuszy bezpieki z reformatorami systemu. Biograf Bieńkowskiego przeanalizował m.in. treść przesłuchań Bieńkowskiego i raporty SB²³.

²² R. Bäcker, *Struktury poziome w Toruniu (1980–1981)*, Warszawa 1990, s. 55–57; P. Juchowski, *Władze Komitetu Krakowskiego PZPR wobec redakcji „Gazety Krakowskiej” od września 1980 do grudnia 1981 roku*, „Wolność i Solidarność” 2021–2022, nr 13–14, s. 36–37.

²³ Na temat metod, narzędzi oraz środków pracy operacyjnej funkcjonariuszy SB zob. szerzej: F. Musiał, *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych*

Autor odsłonił kulisy publikowania książek Bieńkowskiego. Część z nich była wydana przez Instytut Literacki Jerzego Giedroycia, pozostający pod baczna obserwacją Służby Bezpieczeństwa²⁴.

Warto odpowiedzieć na pytanie, czy książkę Bartłomieja Kapicy można uznać za typową biografię polityczną. Próżno szukać jednoznacznej definicji tego gatunku. Według Tadeusza Łepkowskiego, autorzy biografii politycznych analizują jednostki przez pryzmat ról, jakie odgrywają one w „machinie partyjno-politycznej”, a mniej istotna pozostaje kwestia osobowości i inna działalność bohaterów²⁵. Opracowanie Kapicy znacznie wykracza poza ramy tej definicji. W przywołanych biografiach politycznych działaczy PZPR autorzy skupiali się na badaniu wyborów politycznych, kwestii awansu politycznego lub degradacji, realnym zakresie władzy, relacjach politycznych, roli analizowanej postaci w strukturach władzy i umiejętnościach politycznych²⁶. Kapica częściowo poruszył te problemy w różnych fragmentach swojej książki, niemniej nie zajął się wszystkimi wątkami kariery politycznej swego bohatera. Czy Bieńkowskiego można zaklasyfikować jako polityka, rozumianego jako „osoba trwale uczestnicząca w życiu politycznym przez udział w różnego rodzaju gremiach, posiadająca zdolność podejmowania decyzji politycznych”²⁷? Jego biografia jest skomplikowana. Niewątpliwie można go uznać za polityka, kiedy działał w PPR (1942–1948) i gdy powrócił do łask partyjnych podczas odwilży (1955–1959).

W książce Kapicy można się jednak dopatrzeć także elementów biografii intelektualnej. Autorzy biografii tego typu zwracają uwagę na przedstawienie ewolucji bohatera w świecie idei, „wędrówkę po świecie idei”, analizę różnorodnych obszarów myśli, refleksji oraz cechy systemu intelektualnego badanej jednostki²⁸. Takimi cechami charakteryzuje się również publikacja Bartłomieja Kapicy.

Wypada zgodzić się z Jerzy Madejskim, że trudno jest utrzymać sztywny podział na biografie różnego rodzaju, ponieważ nawet jeśli podtytuł zawęży

Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989), Kraków–Warszawa 2018.

²⁴ M. Ptasńska, *Inwigilacja Instytutu Literackiego w czasach Gomułki* [w:] *Aparat bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej i Polonii*, red. R. Terlecki, Warszawa 2005, s. 105–184.

²⁵ T. Łepkowski, *Kilka uwag o historycznej biografistyce*, „Kwartalnik Historyczny” 1964, nr 3, s. 715.

²⁶ M. Szumiło, *Roman Zambrowski...*, s. 9; K. Rembacka, *Komunista na peryferiach...*, s. 14; M. Przeperski, *Mieczysław F. Rakowski...*, s. 8–9.

²⁷ Zob. *Leksykon wiedzy politologicznej*, red. J. Marszałek-Kawa, D. Plecka, Toruń 2018, s. 348–349.

²⁸ P. Grzybek, *Nauka czy ideologia. Biografia intelektualna Adama Krzyżanowskiego*, Kraków 2005, s. 10; M. Borghesi, *Jorge Mario Bergolio. Biografia intelektualna. Dialektyka i mistyka*, Kraków 2018, s. 32–37; M.R. Antognazza, *Leibniz. Biografia intelektualna*, wyd. pierwsze, Kraków 2018, s. 38–45.

publikację do biografii politycznej, intelektualnej lub naukowej, to często przekracza ona ramy gatunku²⁹.

Spośród dotychczasowych ujęć biograficznych postaci z okresu PRL książka Kapicy jest najbliższa pracy Radosława Ptaszyńskiego o Stommie. Ptaszyński także położył duży nacisk na analizę procesu kształtowania myśli politycznej, zestawionej z praktyką działania. Za myśl polityczną uznał refleksję nad indywidualną lub zbiorową rzeczywistością polityczną oraz wszelką działalność ideotwórczą, która nie ogranicza się tylko do działań politycznych, ale uwzględnia m.in. programy polityczne³⁰. Co ciekawe, tworząc tytułowy termin „stommizm”, autor chciał zasygnalizować, że badał indywidualną drogę swojego bohatera³¹. Biograf Bieńkowskiego także zwrócił uwagę na jego indywidualizm.

Lewicowy intelektualista, stalinowski propagandysta, wysoko postawiony działacz PPR, inwigilowany gomułkowiec, minister oświaty PRL, reformator socjalizmu i polityczny dysydent – to różne twarze Władysława Bieńkowskiego, które Bartłomiej Kapica przedstawił w swojej książce. Autor znacznie wzbogacił stan wiedzy nie tylko na temat tej postaci, lecz także na temat wewnątrzpartyjnych mechanizmów lat czterdziestych, poglądów pepeerowskich realistów czy losów reformatorów socjalizmu. Być może zabrakło w pracy poruszenia niektórych wątków związanych z aktywnością Bieńkowskiego jako ministra oświaty i jednoznacznego podsumowania jego działalności politycznej w drugiej połowie lat pięćdziesiątych. Autor jednak skupił się głównie na badaniu wątków ewolucji ideowej bohatera, co należy uznać za równie interesujące.

Piotr Juchowski – doktorant w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przygotowuje pracę doktorską „Socjaliści w systemie rządów PRL (1948–1970). Działacze – mentalność – tradycja”. Publikował m.in. na łamach „Pamięci i Sprawiedliwości” oraz „Studiów Polonijnych”.

Piotr Juchowski – PhD student at the Institute of History of the Jagiellonian University. He is preparing a doctoral thesis “Socialists in the government system of the Polish People’s Republic (1948–1970): activists – mentality – tradition.” He has published, among others, in “Memory and Justice” and “Studia Polonijne”.

²⁹ J. Madejski, *Portret, słownik, sylwa... Biografistyka (literacka) na przełomie XX i XXI wieku*, „Polish Biographical Studies” 2014, nr 2, s. 91.

³⁰ R. Ptaszyński, *Stommizm...*, s. 9–11.

³¹ *Ibidem*, s. 11.